

STAREȚUL VARSANUFIE DE LA OPTINA

Viața și minunile

Traducere din limba rusă de pr. prof. Teoctist Caia

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2011

CUPRINS

<i>Înaltpreasfințitul TEOFAN</i> – Stareții de la Optina	7
Prefață	11
Capitolul I	17
Capitolul II	60
Capitolul III	107
Capitolul IV	172
Capitolul V	205
Capitolul VI	251

CAPITOLUL I

Pavel Ivanovici Plihankov (așa se numea starețul în lume) s-a născut la Samara, pe data de 5 iulie 1845. Era ziua de pomenire a cuvioșilor Atanasie din Athos și Serghie de Radonej, a acestor mari și sfinți călugări. Pe cuviosul Serghie întotdeauna l-a socotit ocrotitorul său. Mama băiatului, Natalia, a murit la nașterea acestuia, iar el a rămas printre cei vii datorită Tainei Sfântului Botez, care a fost săvârșită îndată de către un preot. Tatăl provenea dintr-o familie de cazaci din Orenburg, care de multă vreme nu se mai ocupa cu căzăcia, ci, între altele, cu negustoria. Bunicul și străbunicul fuseseră foarte bogați. Aproape toate casele de pe strada Kazan, care se întindea de la râul Samara până la cheiul Volgăi, aparțineau familiei Plihankov. Pe această stradă se găsea și catedrala orașului, închinată icoanei Maicii Domnului de la Kazan, care se numea și „cea veche”, ai cărei enoriași osârdnici erau membrii familiei Plihankov, deoarece tot neamul lor a fost de oameni credincioși. Ei au ajutat mereu biserica din veniturile lor și socoteau că neamul lor este sub ocrotirea deosebită a icoanei Maicii Domnului de la Kazan.

Mama lui a murit, dar băiatul nu a rămas orfan. Tatăl s-a recăsătorit și în locul unei mame vitrege (*maceha* – pare-se un cuvânt nu prea tandru auzului), Domnul a trimis pruncului un suflet preabun și profund credincios, „încât mi-a înlocuit pe deplin mama și este posibil ca mama mea bună să nu-mi fi putut da o asemenea educație” – își amintea starețul. Și pe ea, ca și pe adormita mamă a lui Pavlușa, o chema tot Natalia. Astfel, Pavlușa, de la o vârstă fragedă,

a devenit un bun credincios ortodox. El mergea cu mama (așa o numea pe *maceha* – mama vitregă) la biserică, se împărțasea cu Sfintele lui Hristos Taine, citea împreună cu dânsa pravila zilnică și foarte des canoane și acatiste. La cinci ani a început să ajute în altar și nu rar auzea cum oamenii îi preziceau: „Tu vei fi preot!”. Părintele Varsanufie își amintea cu căldură despre copilăria sa: „Mă trezeam dimineța devreme, dar nu-mi venea să mă scol, povestea ei; camerista îi punea mamei totul la îndemână pentru a se spăla, dar eu mă înveleam mai bine în plapumă. Iată, mama este gata. «Ah, Pavel doarme încă, spunea ea, dă-mi puțină apă rece», se adresa ea cameristei. Eu scoteam puțin nasul din plapumă. «Mămico, deja m-am trezit», spuneam eu. Mă îmbrăca și mergeam împreună cu mama la biserică. Afară era întuneric deplin și eu din când în când cădeam peste nămeții de zăpadă și mă grăbeam în urma mamei. Ea prefera să se roage și acasă. Se nimerea să citească un acatist, iar eu cântam în voie cu voce subțirică pentru toată casa: «Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, mântuiește-ne pe noi!»”.

Vara, familia Plihankov locuia „la țară”; este posibil să fi avut o moșie lângă Orenburg (sau chiar în oraș), despre care își amintește părintele Varsanufie: „Pe la vârsta de șase ani mă găseam cu tata în grădină și răscoleam nisipul pe alei. Deodată văd că vine un pelerin. M-am mirat cum de a putut ajunge în grădină, deoarece era înconjurată de câini voinici și fără ca aceștia să latre, nimeni nu putea intra. El s-a apropiat încet de tata și arătându-mă cu mâna a spus: «Adu-ți aminte, tată, că acest copil la timpul său va scoate suflete din iad!». După ce a rostit aceste cuvinte a plecat. Apoi nu l-am mai putut găsi nicăieri. Și Dumnezeu știe cine a fost acel pelerin”.

Starețul Varsanufie a avut o copilărie liniștită, de aur. Când se afla în biserică i se părea că Maica Domnului îi zâmbește de pe icoană și îl cheamă la dânsa.

– Tăticule, tăticule, Ea este vie! – spunea el.

– Cine, copilul meu?

– Născătoarea de Dumnezeu.

La Optina, părintele își amintea despre copilăria petrecută la Samara:

Un oraș vechi îmi amintesc
Cu un Kremlin maiestuos,
Îmi amintesc și de o biserică minunată
Cu icoane sfinte multe,
Ele au îmbrăcămintea de aur
Și prin fața lor se cădește
Cu tămâie și candelile ard.

„De obicei, în zile de sărbătoare, tata citea cu voce tare viața unui sfânt, își amintea Starețul. Eu nu aveam încă șapte ani, dar îl ascultam uimit pe tata. Îmi vâram mânuțele în buclele castanii și mă temeam să scot vreo vorbă cât timp citea.

– Tăticule, îi spuneam, eu vreau să devin sfânt. Dar ca să intri într-un cuptor sau într-un cazan cu ulei fierbinte este dureros!

– Poți să devii sfânt și altfel.

– Cum?

– Nu am timp acum să discut cu tine, răspundea tata și continua să citească. Îmi amintesc cum mi se aprindea sufletul la aceste lecturi. Eram încă micuț și sufletul îmi era curat. Cititul a avut o mare importanță pentru viața mea ulterioară.”

Părintele Varsanufie își amintea că pe atunci îi plăcea mult cuviosul Malh, a cărui pomenire se face la 26 martie. Tatăl i-a spus, după ce a terminat de citit viața sfântului, că Domnul mântuiește, de vrăjmașii văzuți și nevăzuți, pe cel pe care îl iubește. Mai târziu, când părintele Varsanufie a venit la Mănăstirea Optina, a fost tuns în monahism chiar în ziua de 26 martie. Cuviosul Malh, sirian de origine, călugăr fiind, a plecat din mănăstire pentru a face un lucru

bun, să vândă averea ce rămăsese după moartea părinților săi și să împartă banii săracilor. Egumenul l-a sfătuit să nu facă acest lucru, să nu iasă în lume, avertizându-l că acestea sunt uneltirile diavolului și dacă pleacă, nu se va termina cu bine. Cu toate acestea, Malh a plecat și pe drum este răpit de tâlharii sarazini, la care rămâne prizonier mulți ani, muncind la un stăpân hain și căindu-se pentru neascultarea față de egumen. Dar pentru suferințele și credințioșia sa, Domnul l-a izbăvit în chip minunat din robie și l-a întors în mănăstirea de unde plecase.

În închipuirea micuțului Pavel se înfățișau tablouri uimitoare: pustia galbenă, toridă, prin care rătăcesc fugarii istoviți, Malh și o femeie roabă, care-l ruga să o ducă la o mănăstire (ea fugise împreună cu dânsul). Dar după ei veneau cămile, se apropia neîncetat sarazinul și sluga sa, ei îi văd deja pe fugari și cu ură le pregătesc groaznice chinuri... Dar fugarii s-au ascuns într-o peșteră, una dintre slugi intră acolo cu sabia în mână, se părea că totul s-a sfârșit și bieții prizonieri nu mai au nici o scăpare...

Din întunericul peșterii sale iese deodată o leoaică imensă și tâlharul este sfâșiat într-o clipă. Stăpânul său, crezând că în peșteră a început o luptă și că sluga trebuie ajutată, fuge într-acolo, dar și el piere de colții fiarei. Leoaica nu i-a atins pe fugari. Ei s-au urcat pe cămile și în desagi au găsit provizii de hrană, apă și, salvați, au plecat mai departe... Iată-i în apropiere de Antiohia. Malh se întoarce în mănăstirea sa, după ce a dus-o mai întâi pe acea femeie la o mănăstire de maici. Domnul i-a mântuit. „Nu, se gândea pe bună dreptate micuțul, dacă voi fi călugăr, totdeauna voi da ascultare egumenului și niciodată nu voi ieși din mănăstire de dragul treburilor lumești!”

Tatăl îl învăța pe Pavlușa să se roage pentru părinți. Starețul Varsanufie își amintește că aveau în casă un tablou pe care îl descrie astfel: „Petru cel Mare stă în picioare, iar în fața lui, în genunchi, un tânăr, lângă care stă tatăl său,

condamnat cu deportarea în Siberia pentru anumite crime. Acest tânăr îl roagă pe Petru I să-i elibereze tatăl, deoarece este bătrân și nu poate suporta muncile grele; în afară de aceasta, familia are nevoie de el. «Mai bine trimiteți-mă pe mine în Siberia în locul tatălui, deoarece eu sunt tânăr, puternic și liber», spune tânărul. Atunci Petru cel Mare a lăcrimat și a spus: «Îl eliberez pe acest tată deoarece are un astfel de fiu!». Această istorioară mi-a povestit-o tata și m-a învățat să mă rog pentru dânsul”. Mai departe, povestește părintele Varsanufie, tatăl său l-a învățat, îndeobște, să se roage: „Se întâmpla să mă ia și să mă așeze lângă dânsul și îmi spunea să citesc *Cuvine-se cu adevărat, Împărate cerească* și încă ceva. Mă învăța să citesc *Psalmul 50* și atunci l-am învățat pe de rost într-o singură zi”.

La vârsta de nouă ani, Pavlușa a fost înscris la gimnaziu... Aici încep să apară unele neclarități. Izvoarele biografice aduc câteva date contradictorii. Astfel, în broșura *Amintirile Starețului de la Optina, Schiarhimandritul Varsanufie* (M., 1913), se spune: „...după terminarea studiilor la corpul de cadeți din Poloțk, el a intrat în serviciul militar și a ajuns până la gradul de colonel al trupelor de cazaci din Orenburg”. Protoiereul Vasile Șustin, autorul amintirilor despre Sfântul Ioan de Kronștadt și despre stareții de la Optina (vezi ediția de la Moscova, anul 1991), scrie despre părintele Varsanufie: „Provenea dintr-o familie de cazaci din Orenburg, a terminat școala de cadeți la Poloțk și iese cu grad de ofițer la terminarea școlii de război de la Orenburg. La Petersburg el a terminat cursurile de ofițer de stat major ale trupelor de cazaci”. Aceste informații ale părintelui Vasile Șustin le folosește și I.M. Konțevici, în cartea sa fundamentală *Sihăstria Optina și timpurile ei* (Jordanville, *Mănăstirea Sfintei Teimi*, 1970). Dar părintele Varsanufie nu vorbește nicăieri despre corpul de cadeți de la Soloțk; el vorbește despre gimnaziu. Este neclar cum și pentru ce a ajuns el în Bielorusia, în vechiul oraș de pe Dvina Apuseană, atât de departe de Samara și Orenburg.

Fratele Nikolai Beliaev, consemnând cu binecuvântarea Starețului Varsanufie aproape toate povestirile și învățăturile sale, pe data de 20 aprilie 1910, a inserat în *Jurnal* următoarele cuvinte ale starețului: „Când învățam la gimnaziul din orașul Poloțk, într-o vară ne-au mutat pe timpul vacanței la o moșie pitorească ce aparținea statului, mai înainte fiind moșia unui episcop catolic. Acolo era o minunată alee de mesteceni, din toată aleea doi mesteceni se distingueau în mod deosebit prin înălțimea și frumusețea lor. Îmi plăcea să rămân singur pe această alee și în fiecare an creșteam pe unul din mesteceni litera «P». Astfel, o dată, am început să creștez litera mea «P», iar gândul îmi spune: «Creștează mai mult și mai adânc». Eu am ascultat de acest gând și am creștat destul de adânc. A fost ultima dată, deoarece în anul următor nu am mai venit la această moșie, apoi am terminat școala și am plecat de acolo. Elevii, de obicei, se sculau la orele 6.⁰⁰, dar eu mă sculam la orele 5.⁰⁰; mă duceam pe acea alee și, stând, mă rugam între cei doi mesteceni. Atunci mă rugam cum niciodată nu m-am mai rugat: era rugăciunea curată a unui copil nevinovat. Cred că atunci m-am rugat și am cerut de la Dumnezeu călugăria. Îndeobște, mi-au rămas amintiri curate și luminoase despre gimnaziu”.

Viitorul stareț învăța bine și viața lui duhovnicească era la un nivel înalt. În anul 1860, când avea cincisprezece ani, dând examenele de jumătate de an la gimnaziul din Poloțk, de Nașterea Domnului a venit acasă la Orenburg și până pe 7 ianuarie a fost liber. „Am dat examenele și am luat note foarte bune, povestea Starețul. Venind acasă mă gândeam că voi citi..., și, în genere, îmi făceam diferite planuri... M-am așezat la masă. În fața mea aveam o hârtie. Am luat condeiul și am început să scriu: «Renașterea». Ce este aceasta? Ce este renașterea? Am început să scriu mai departe: «Demult în zilele tinereții trecute... Nu este oare o minune? Aveam doar cincisprezece ani și mi-au scris dinainte toată viața mea»”.

Iată ce scria:

„În zilele trecute ale tinereții
Ardea în mine un foc sfânt,
Seninătatea și lumina vieții
Îmi linișteau făptura ca un cânt.
Și liniștea sălășluia în Duh,
Departa de durere și mâhnire,
Departa de-ndoială și de chin,
Înviorând în mine gând de mântuire.
Dar viața cea deșartă, pustie și vicleană
A alungat din mine lumină, curăție
Și mi-a adus cădere și patimă și teamă,
Furându-mi-se Dumnezeu, Preasfânta Împărăție.
Din cer pe Dumnezeu atunci eu am chemat
La al meu plâns mi-a dat răspuns
Și toată omeneasca greșală mi-a iertat
Că lacrimile amare au fost deajuns.”

Încă din copilărie, lui Pavel îi plăcea să citească, mai ales în anii de gimnaziu. Seriozitatea lui era neobișnuită, din anii tinereții știa bine literatura universală și iubea literatura rusă. Mai târziu, fiind stareț, vorbea adesea despre marele folos al citirii cărților și, în primul rând, vieții sfinților. În discuțiile cu fiii duhovnicești folosea deseori exemple din literatura clasică rusă și universală, citea versuri, povestea diferite întâmplări din viața scriitorilor, artiștilor plastici, muzicienilor...

Odată ne-a povestit o întâmplare din viața sa de gimnaziu, întâmplare cu un tovarăș al său, care nu voia să învețe și era tot timpul în urmă la matematică. „Mă uit la el, și-a vârât mânuțele în păr și era cu totul scufundat în lectură. Având curiozitatea specifică băieților, m-am uitat să văd ce citește... În sfârșit, îl întreb:

- Dar, ce citești?
- Ce îți pasă?
- Sunt curios!

Fenomen destul de rar (el nu citea nimic niciodată).

– Pleacă!

Și am fost nevoit să plec. Apoi mă uit, a terminat de citit, a pus cartea deoparte și căzuse pe gânduri. M-am apropiat de el și i-am spus:

– Ce citeai, spune-mi acum!

Mi-a arătat o pagină cu titlu.

– Mă uit prin viețile savanților și pictorilor renumiți.

– Este interesantă cartea?, îl întreb.

– Foarte interesantă. Știi ceva? Eu vreau să devin un savant renumit!

– Ei, frățioare, îți dorești cam mult. Ar trebui să înveți mai bine lecțiile de algebră, pentru că ai doar note de unu și de doi.

– Ei, desigur! Eu voi deveni savant!

Și ce s-a întâmplat? Colegul meu a început să învețe bine, a terminat minunat, iar apoi, după câte am aflat, a devenit dacă nu un mare, atunci unul dintre savanții noștri însemnați. Iată cum poate să te influențeze o carte citită: a citit-o și s-a schimbat”.

După terminarea gimnaziului nu toate i-au mers atât de bine lui Pavel Ivanovici. Despre anii '60, ai acelor timpuri, când tânărul a început să-și aleagă calea în viață, nu știm nimic. Despre acei ani vorbește înăbușit, dar pe o notă extrem de tragică, una din însemnările anilor 1890: „Duminică, 8 mai. Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan Teologul și Sfântul Arsenie cel Mare... În această zi de mai am sosit de la Petersburg la Moscova. Este înfricoșător și dureros să-mi amintesc de acele timpuri groaznice din viața mea. Cu adevărat, milostivirea Domnului este nespusă, deoarece m-a scos din fălcile iadului...”.

Cum l-a păzit Domnul se poate vedea și din următorul episod, povestit de părintele Varsanufie în anul 1911 într-una din convorbirile sale. „Îmi amintesc, spunea Starețul, acum 40, chiar 50 de ani mă aflam într-o oarecare casă. Erau acolo

mulți invitați. Unii, după obiceiul vremii, jucau cărți, alții discutau, apoi au început să danseze – nu era un bal adevărat, dar așa s-a aranjat pe neașteptate. La această serată era și o fată de o frumusețe uimitoare. Nu participa la nimic din ceea ce se întâmpla în jurul ei. Câțiva cavaleri au invitat-o la dans, dar ea a refuzat. Apoi s-a ridicat, s-a apropiat de pian și a început să cânte. Se simțea că ieșise cu desăvârșire din ambianța înconjurătoare, intrase în sine, în lumea ei interioară și în sunetele muzicii. Afară era o noapte minunată cu lună. Ea a cântat îndelung și când a terminat, s-a ridicat, s-a dus la fereastră și a căzut pe gânduri. Această fată mi-a atras atenția și m-am străduit să fac cunoștință cu dânsa. M-am apropiat, atunci, de o doamnă și am întrebat-o:

– Știți cine este dânsa?

– Știu.

– Faceți-mi cunoștință cu ea.

– Bine; eu pot să-ți fac cunoștință, dar merită? Vă încredințez că nu prezintă interes și nu veți găsi nimic la dânsa.

– La aceasta trebuie să mă gândesc eu însumi.

Și am făcut cunoștință cu această fată. Ea avea, nu-mi amintesc bine, nu mai puțin de douăzeci de ani. S-a arătat a fi o natură profundă, trăind viața sa interioară: iubea, și iubea în așa fel cum numai oameni de acest gen pot să iubească.

– Aceasta este prima și, vă încredințez, ultima mea iubire, spunea dânsa și nu mințea.

– Înțelegeți, el este totul, viața mea, lumina vieții mele; cu dânsul se plinește tot ce este în jurul meu și în mine; fără dânsul totul este întuneric și viața își pierde sensul ei. Eu i-am dat lui tot sufletul, toată inima mea.

– Dar unde este el?

– Este înfricoșător de spus!

– A plecat, departe, undeva?

– Nu, a murit!

– Și dumneavoastră iubiți un mort?